

Terapijski pas u potpori emocionalnom aspektu čitanja kod djece s govorno- jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha

Čilić Burušić, Lidija; Crnjac, Ivan; Žagmešter Kemfelja, Marija; Bilonić Milošević, Silvana

Source / Izvornik: **Logopedija, 2024, 14, 54 - 66**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31299/log.14.2.1>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:257:200468>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)

Lidija Čilić Burušić
Ivan Crnjac
Marija Žagmešter Kemfelja
Silvana Bilonić Milošević

Terapijski pas u potpori emocionalnom aspektu čitanja kod djece s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha

Therapy Dog in Supporting the Emotional Aspect of Reading in Children with Speech and Language Disorders and Hearing Impairment

Stručni rad UDK: 159.946.4-053.5-056.263/4:636.7.043 DOI: <https://doi.org/10.31299/log.14.2.1>

SAŽETAK

Opći je cilj istraživanja - ispitati u kojoj mjeri vježbanje čitanja u društvu terapijskog psa učenici s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha doživljavaju ugodnim i poticajnim okruženjem. Dodatna svrha ovog istraživanja bila je utvrditi zadovoljstvo verbotonalnih učitelja provedenom edukacijom o psima pomagačima s namjerom proširenja osobnih i profesionalnih znanja.

U istraživanju je sudjelovalo 12 učenika (5 djevojčica i 7 dječaka, prosječne dobi $M=8,10$; $sd=0,474$) s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha iz OŠ Poliklinike SUVAG, odabranih prema kriteriju nedovoljno svladane tehnike čitanja, te izražene nelagode i odbijanja čitanja naglas u razredu. Uz učenike, istraživanje je obuhvatilo i 12 roditelja djece sudionika, koji su bili detaljno informirani o ciljevima i aktivnostima istraživanja. Uz ove dvije skupine, u istraživanju je sudjelovalo i 36 verbotonalnih učitelja uključenih u edukaciju o ulozi pasa pomagača u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Svi su podaci prikupljeni tijekom projekta „Čitam s Gabi“, koji se provodio od siječnja do lipnja 2023. U prikupljanju podataka od roditelja, učenika i učitelja, korištene su ankete i upitnici, formirani isključivo za potrebe ovog istraživanja. Dodatno, u samoprocjeni emocija učenika, korištene su slike lica koja izražavaju različite emocije.

Rezultati istraživanja pokazuju da uključivanje terapijskog psa u proces vježbanja čitanja učenika s govorno-jezičnim teškoćama i oštećenjem sluha dovodi do stvaranja ugodnog okruženja i pozitivnih emocija kod učenika do razine da promjene uočavaju sami učenici, njihovi roditelji i stručni suradnici. Verbotonalni učitelji provedenu edukaciju o psima pomagačima ocjenjuju visokokorisnom za njihov osobni i profesionalni rad. Usprkos brojnim ograničenjima, ovo istraživanje pruža osnovu za dalja istraživanja s naglaskom na preciznijem kvantificiranju specifičnih učinaka terapijskih pasa i razumijevanju mehanizama koji stoje iza tih učinaka.

Ključne riječi: čitanje, djeca s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha, terapijski pas

ABSTRACT

The main aim of this research was to examine the extent to which reading practice in the presence of a therapy dog provides students with speech-language disorders and hearing impairments with a pleasant and encouraging environment. The additional purpose of this research was to determine the satisfaction of verbotonal teachers with the conducted training on assistance dogs, aiming to expand their personal and professional knowledge.

Twelve students (5 girls and 7 boys, mean age $M=8.10$, $sd=0.474$) from SUVAG Polyclinic Primary School participated in the study, all with speech-language disorders and hearing impairments. These students were selected based on insufficient mastery of reading techniques and a marked discomfort and resistance to reading aloud in class. Alongside the students, 12 parents of participating children were also included, having been fully informed about the research's objectives and activities. Additionally, 36 verbotonal teachers took part in the study, participating in training on the role of assistance dogs in working with children with developmental difficulties. All data were collected during the "Reading with Gabi" project, conducted from January to June 2023. Data collection from parents, students, and teachers utilized surveys and questionnaires specifically designed for this research. Furthermore, students' emotional self-assessments were facilitated by images of faces expressing various emotions.

The research results indicated that the inclusion of a therapy dog in reading practice for students with speech-language disorders and hearing impairments creates a comfortable environment and positive emotions, noticeable to students, their parents, and professionals alike. Verbotonal teachers rated the training on assistance dogs as highly beneficial for their personal and professional work. Despite numerous limitations, this research provides a foundation for further studies focused on precisely quantifying the specific effects of therapy dogs and understanding the mechanisms behind these effects.

Keywords: reading, children with speech-language disorders, therapy dog

Uvod

U brojnim istraživanjima jasno je dokumentirana važnost čitanja za djecu u nizu različitih područja razvoja i svakodnevnog funkcioniranja (Noble i sur., 2019; Bigozzi i sur., 2017). Čitanje je ključna vještina koja potiče jezični razvoj. Čitanjem djeca usvajaju razne riječi, fraze i jezične strukture, te stječu bogat vokabular i bolje razumijevanje jezičnih obrazaca. Osim toga, čitanjem se razvija koncentracija, pažnja i kognitivne vještine, poput logičkog razmišljanja, pamćenja i analitičkog razumijevanja teksta.

Kod skupine djece s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha, osim razmatranja važnosti i značaja čitanja, u dosadašnjim istraživanjima naglasak je bio na individualnim potrebama i različitim strategijama koje olakšavaju čitalački proces. To je uključivalo razmatranje prilagodbe čitalačkog materijala i tehnika kojima bi se potaknulo razumijevanje teksta, kao i uključivanje vizualnih pomagala, geste ili multisenzornog pristupa. Istražene su i mogućnosti drugih oblika potpore i stvaranje čitalačkog okruženja kojim bi se poticalo bolje čitanje.

Središnji interes ovog istraživanja je upravo sagledavanje načina na koji čitalačko okruženje koje uključuje terapijskog psa, može dati dodatnu potporu djeci s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha, primarno kroz smanjenje nelagode i straha od negativne evaluacije tijekom procesa čitanja.

Izazovi čitanja u suvremenom društvu

U suvremenom društvu mijenjaju se i čitalačke navike djece. Digitalna era donijela je obilje zabavnih i brzih načina potrošnje informacija i sadržaja. Mladi su sve više okruženi tehnologijom, mobilnim uređajima, društvenim mrežama, streaming platformama i videoigrama koje nude trenutnu gratifikaciju i interaktivnost (Moore, 2012; Crnjac i Vlahoviček, 2022). U takvom okruženju, čitanje knjiga može izgledati sporije, zahtjevnije i manje stimulativno. Knjige kao medij pružaju prostor mašti i mentalnom stvaranju svijeta, što nekim mladima može izgledati manje privlačno u usporedbi s gotovim vizualnim prikazima. Također, kratka pažnja postala je uobičajena karakteristika modernog društva (Fillmore, 2015). Mladi su izloženi velikom broju

informacija koje konkuriraju njihovoj pažnji. Stoga mogu imati poteškoće u koncentraciji na duže tekstove - poput knjiga. Kratki, brzi sadržaji - tweetovi, statusi na društvenim mrežama ili videozapisi - postali su popularniji zbog svoje brze dostupnosti i lakšeg konzumiranja.

Međutim, važno je uspostaviti ravnotežu između tradicionalnog čitanja knjiga i digitalnih sadržaja. Potrebno je educirati djecu o važnosti čitanja u različitim oblicima, te poticati njihovu kritičku analizu i interpretaciju digitalnih tekstova (Pavlou, 2020). To se može postići stvaranjem interaktivnih e-knjiga, knjiga koje kombiniraju tekst i slike, knjiga s audio dodacima ili prilagođenim književnim sadržajima koji se tematski i stilski približavaju interesima mladih. Također, jedan od inovativnih pristupa koji je sve popularniji zadnja dva desetljeća, svakako je i uključivanje terapijskih pasa u vježbe čitanja, što djeci sam proces čitanja čini prihvatljivijim i zabavnijim.

Poticanje čitanja kod djece s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha izuzetno je važno za njihov jezični i emocionalni razvoj. Redovito čitanje potiče obogaćivanje rječnika, sposobnost razumijevanja i izražavanja vlastitih misli, poboljšava gramatičke vještine i razumijevanje jezika općenito (Radonić, 2022). Također, čitanje može pomoći u razvijanju samopouzdanja i samopoštovanja kod djece koja se suočavaju s jezičnim izazovima. Emocionalno-psihološki aspekt čitanja igra ključnu ulogu u poticanju razvoja jezičnih vještina kod djece s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha, pružajući im podršku na putu prema uspješnijem komunikacijskom iskustvu (Foster i sur., 2023). Istraživanje emocionalno-psiholoških elemenata u čitanju kod djece s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha, pruža dragocjen uvid u dinamiku koja stoji iza njihovog uspjeha u razvoju jezičnih vještina, naglašavajući važnost holističkog pristupa u terapijskim intervencijama (Rosenbaum i Simon, 2016).

Terapijski pas u obrazovnom okruženju

Mnoge razvijene zemlje prepoznale su dobrobit pasa za emocionalni i socijalni razvoj djece. Tako je, naprimjer, Republika Austrija 2014. godine pokrenula nacionalni projekt *Hunde in der Schule* (Psi u školama), tijekom kojeg je gotovo 4000 pasa sudjelovalo u

odgojno-obrazovnim aktivnostima u austrijskim školama (Vogel, 2018). U Republici Hrvatskoj, iako su slični projekti još u povojima, postoji rastuća svijest o ulozi terapijskih pasa u životima djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom, te o njihovoj prisutnosti na javnim mjestima i ustanovama. Terapijski psi predstavljaju značajan resurs u poticanju razvoja jezičnih i čitalačkih vještina kod djece s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha, pružajući im sigurno i poticajno okruženje tijekom čitalačkih aktivnosti (Čilić Burušić, 2022).

Primjerice, program R.E.A.D. (Reading Education Assistance Dogs) inovativan je pristup učenju čitanja, usmjeren djeci s teškoćama u čitanju ili onoj koja pokazuju otpor prema čitanju. Cilj mu je unaprijediti vještine čitanja, komunikacijske sposobnosti i potaknuti pozitivan stav prema knjigama uz pomoć terapijskih pasa. Ovaj program razvijen je u SAD-u 1999. godine i proširio se diljem svijeta, uključujući i mnoge države u Europi. Provođi se u suradnji pedagoga, terapijskih pasa i njihovih vodiča, škola, knjižnica i obitelji te se može odvijati u knjižnicama ili školama (Curk, 2023).

Mogući pozitivni i facilitacijski učinci prisutnosti terapijskog psa su brojni. Sama prisutnost pasa tijekom nastavnog procesa u školama, pobuđuje pozitivne emocije i djeluje blagotvorno i smirujuće na djecu (Roberts-Schneider, 2016). Pokazalo se da u obrazovnom procesu tijekom nastavnih aktivnosti u kojima sudjeluje i terapijski pas, učenicima se poboljšava koncentracija, produžuje pažnja, povećava motivacija za sudjelovanjem u različitim obrazovnim aktivnostima (Gee i sur., 2017).

Najčešće uključivanje pasa u rad s djecom u procesu obrazovanja odnosi se na programe čitanja potpomognute prisutnošću psa (Friesen, 2010). Istraživanja pokazuju da terapijski pas povećava motivaciju i želju djece za čitanjem, jača samopoštovanje tijekom tog procesa, pospješuje i poboljšava čitalačke vještine (Kirnan i sur., 2016). Kada se dijete poveže s terapijskim psom, smanjuje se stres i anksioznost, koji mogu biti prisutni tijekom čitanja. Djeca se osjećaju prihvaćeno i ugodno u prisutnosti životinje, stvarajući tako optimalne uvjete za razvoj jezičnih vještina.

Relevantna znanstvena literatura pruža sveobuhvatan uvid u blagodati jezičnog

razvoja, ali i emocije i motivaciju pri čitanju, koje terapijski psi mogu pružiti djeci s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha. Primjerice, studija Meixnera i Kotrschala (2022) istraživala je literaturu o utjecaju terapijskih pasa u specijalnim obrazovnim okruženjima, uključujući jezične vještine kod djece. Rezultati studije o pitanjima govorno-jezičnog razvoja pokazuju da su djeca koja su sudjelovala u terapijskim seansama sa psima pokazala poboljšanja u verbalnoj komunikaciji i jezičnom razumijevanju. Istraživanje Goodmona i sur. (2021) istraživalo je učinke terapijskih pasa na jezični razvoj djece s disleksijom. Rezultati pokazuju da je prisutnost terapijskog psa tijekom čitalačkih aktivnosti povezana s poboljšanjem čitalačkih vještina, samopouzdanja i motivacije kod djece s disleksijom.

Još jedna studija (Barber i Proops, 2019) istraživala je učinke terapijskih pasa na čitanje, vezano uz izvedbu i motivaciju. Ispitanici koji su sudjelovali u terapijskom čitanju sa psima pokazuju povećanje motivacije za čitanje, smanjenje stresa i poboljšanje čitalačkih vještina. Ova studija pokazuje da kada se čita psu, u usporedbi s čitanjem učitelju, koristi mogu biti izravne i trenutne, a mogu uključivati bolju izvedbu čitanja, povećanu motivaciju i pozitivnije raspoloženje.

Navedena istraživanja pokazuju pozitivnu vezu između terapijskih pasa i govorno-jezičnog razvoja djece, kao i pozitivan poticaj za emocije i motivaciju pri čitanju. Prisutnost pasa i podrška koju pružaju potiču djecu na čitanje, stvarajući sigurno okruženje i smanjujući stres. Terapijski psi predstavljaju vrijedan resurs u terapijskom procesu, koji može biti osobito koristan djeci s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha.

Cilj i hipoteze istraživanja

Opći je cilj istraživanja - ispitati u kojoj mjeri vježbanje čitanja u društvu terapijskog psa Gabi, učenici s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha doživljavaju ugodnim i poticajnim okruženjem.

Pretpostavlja se da uključivanje terapijskog psa u proces čitanja dovodi do stvaranja ugodnog okruženja i pozitivnih emocija učenika prema vježbanju čitanja do

razine da promjene uočavaju sami učenici, njihovi roditelji te stručni suradnici škole (psihologinja i knjižničar).

Specifični cilj bio je razmotriti kako roditelji procjenjuju djetetove emocije, navike i interese vezano za čitanje, kakve su učeničke procjene vlastitog čitanja, te usporediti roditeljske i učeničke procjene vezane uz učeničko čitanje.

Dodatna svrha ovog istraživanja bila je utvrditi zadovoljstvo verbotonalnih učitelja provedenom edukacijom o psima pomagačima.

Metodologija

Sudionici

Sudionici istraživanja su tri skupine – učenici, roditelji i verbotonalni učitelji.

Prvu skupinu sudionika uključenih u istraživanje činilo je 12 učenika drugog razreda Osnovne škole Poliklinike SUVAG. Od ukupno 32 učenika drugih razreda OŠ Poliklinike SUVAG u školskoj 2022./2023. uključenih u kompleksnu rehabilitaciju slušanja i govora, 12 učenika (5 djevojčica i 7 dječaka, prosječne dobi 8 godina i 10 mjeseci ($M=8,10$; $sd=0,474$) odabrano je u istraživanje čitanja s terapijskim psom na osnovi iskustvenih procjena logopeda, koji provode individualnu i grupnu rehabilitaciju učenika. Osnovni kriterij odabira učenika bila je nedovoljno svladana tehnika čitanja, te javljanje nelagode i odbijanja čitanja naglas u razredu.

Ranijom logopedskom procjenom i dijagnostikom utvrđene su primarne dijagnoze (DSM-5, 2014) za svih 12 učenika koji su sudjelovali u istraživanju. Najveći broj učenika kao primarnu dijagnozu ima poremećaj razumijevanja, ukupno njih devet, dvoje učenika ima poremećaj izražavanja, a jedan učenik ima oštećenje sluha.

Nakon provedene psihodijagnostike mjernim instrumentom WISC-IV, utvrđeno je da veći dio učenika na Indeksu perceptivnog rasuđivanja, kao mjeri neverbalnih kognitivnih sposobnosti, postiže rezultate u okviru prosječnih postignuća, dok se značajnija zaostajanja zapažaju na Indeksu verbalnog shvaćanja, odnosno u području verbalnih kognitivnih sposobnosti.

Drugu skupinu sudionika činilo je 12 roditelja čija su djeca uključena u istraživanje. Ukupno je sudjelovalo jedanaest majki i jedan otac. Roditelji su na roditeljskom sastanku informirani o ciljevima i aktivnostima istraživanja, te su dali suglasnost za svoje i sudjelovanje svoga djeteta u istraživanju.

Treću skupinu sudionika činilo je 36 verbotonalnih učitelja, koji su također bili sudionici provedenog istraživanja, a koji su aktivno uključeni u proces odgoja i obrazovanja učenika s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha u Poliklinici SUVAG.

Istraživački konstrukti i mjere

Roditeljske procjene. Od roditelja su prikupljeni podaci na početku i na kraju istraživanja. Na početku provođenja istraživanja roditelji su procjenjivali djetetove navike, emocije i interese vezane za čitanje korištenjem strukturirane skale Likertovog tipa izrađene samo za potrebe ovog istraživanja. Neki od primjera čestica na skali su: „Moje dijete pokazuje otpor kad treba vježbati čitanje“, „Moje dijete rado čita na glas“,... Na kraju provođenja istraživanja roditelji su ispunjavali i kratku anketu o vlastitom zadovoljstvu i zadovoljstvu svoga djeteta provedenim aktivnostima čitanja s terapijskim psom. Izjave su glasile: „Moje dijete veselilo se čitanju s terapijskim psom Gabi u školi“, „Zadovoljan sam provođenjem aktivnosti čitanja s terapijskim psom“, „Smatram da bi trebalo nastaviti s provođenjem sličnih aktivnosti u školi“.

Učeničke procjene vezane uz čitanje. Na početku učenici su ispunjavali kratku anketu o vlastitim emocijama i motivaciji vezano za čitanje. U anketnim pitanjima vodilo se računa o teškoćama učenika, te su korištena jednostavna pitanja o čitanju, naprimjer: „Volim čitati“, „Teško mi je čitati“ i slično. Učenici su na ova pitanja mogli davati odgovore Da ili Ne, imali su i jedno otvoreno pitanje/izjavu: „Najviše volim čitati s ...“, gdje su navodili osobu s kojom najviše vole čitati. Na kraju provođenja istraživanja ispitivano je zadovoljstvo učenika o aktivnostima čitanja s terapijskim psom Gabi. U procjeni - kako se osjećaju dok čitaju s terapijskim psom, učenicima je ponuđen poster *Kako se osjećam?* (Evenio, 2023) s izrazima lica djece koja odražavaju 12 različitih emocija: sretno, ljutito, smireno, uzbuđeno, tužno, ponosno,

sramežljivo, nervozno, ljubomorno, povrijeđeno, uplašeno i voljeno. Od učenika se nije tražilo imenovanje emocije koju osjećaju dok čitaju sa psom, nego je svaki učenik na posteru trebao pokazati izraz lica koji najbolje odgovara onome kako se oni osobno osjećaju tijekom i nakon čitanja s terapijskim psom.

Zapažanja psihologinje i knjižničara. Stručni suradnici škole provodili su strukturirano opažanje u kojem su bilježili: djetetov interes za sudjelovanje u vježbama čitanja, interakciju sa psom, emocije djeteta pri čitanju te ponašanje pri završetku vježbi.

Učiteljske procjene o provedenim aktivnostima. Nakon sudjelovanja u edukaciji o psima pomagačima u radu s djecom s teškoćama u razvoju, održanom u suradnji s Centrom Silver, verbotonalni učitelji su ispunjavali anketu o provedenoj edukaciji - njezinoj zanimljivosti, količini informacija koje su dobili, te korisnosti spoznaja za vlastiti odgojno-obrazovni rad koji svakodnevno obavljaju.

Postupak provođenja istraživanja

Istraživanje se temelji na podacima prikupljenim tijekom provedbe projekta „Čitam s Gabi“, čiji je nositelj OŠ Poliklinike SUVAG. Projekt je bio usmjeren na provođenje inovativnih metoda odgojno-obrazovnog rada, kojim se u proces vježbanja čitanja uvodi terapijski pas. Etičko povjerenstvo Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG odobrilo je provođenje projekta, a Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske osiguralo je financijsku potporu za provođenje projekta.

Terapijski pas Gabi, žuta je labradorica stara četiri godine u vlasništvu Poliklinike SUVAG od 2022. godine. Na posao dolazi svakodnevno pod vodstvom svoje stručne voditeljice i uključena je u različite aktivnosti s učenicima. Za rad koji obavlja kao terapijski pas, labradorica Gabi trenirana je i obučena u Centru za rehabilitaciju Silver u Zagrebu.

Istraživanje je provedeno tijekom drugog polugodišta školske 2022./2023. godine. Učenici su jedanput na tjedan individualno vježbali čitanje u društvu terapijskog psa Gabi u uredu psihologinje. Ukupno je provedeno 18 organiziranih individualnih vježbi čitanja. U školskoj knjižnici provedene su dvije grupne vježbe čitanja, u

kojima su sudjelovali svi učenici uključeni u projekt, kao i terapijski pas.

Individualne vježbe čitanja u društvu terapijskog psa osmišljene su tako da se učenik udobno smjesti u dječju fotelju ili na jastuk na tepihu, te dobije primjereni materijal za čitanje naglas. Za to vrijeme terapijski pas je ležao pokraj djeteta ili s glavom u njegovom krilu i mirno, bez „ocjenjivanja“ ili bilo kakvih drugih reakcija na djetetovo čitanje, slušao dijete i tako sudjelovao u vježbama čitanja. Primijenjena je metoda čitanja naglas, a nakon čitanja koristila se i metoda slobodnog razgovora te pripovijedanja, pri čemu su učenici iznosili doživljaje o pročitanoj tekstu i svoje stavove o provedenim aktivnostima u društvu terapijskog psa.

Tijekom provođenja individualnih i grupnih vježbi čitanja, stručni suradnici (psihologinja i knjižničar) opažali su ponašanje učenika i psa, međusobnu komunikaciju, način interakcije učenika sa psom, procjenu zadovoljstva aktivnostima čitanja u društvu terapijskog psa. Bilješke su objedinjene u grupnu analizu iskustava i zapažanja tijekom provedbe istraživanja, a čine subjektivan dodatak ukupnom opisu djece uključene u istraživanje.

Verbotonalni učitelji OŠ Poliklinike SUVAG sudjelovali su u edukaciji Centra Silver o ulozi pasa pomagača u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Namjera uključivanja verbotonalnih učitelja u ovo istraživanje bila je educiranje o psima pomagačima, čime bi se potencijalno u budućnosti povećala vjerojatnost primjene dobivenih informacija, te korištenja većeg broja pasa pomagača u radu s učenicima s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha.

Pristup analizama podataka

Višestruko prikupljeni podaci tijekom provođenja istraživanja, primjenom ljestvica, anketa i bilježenjem zapažanja ponašanja učenika u prisutnosti terapijskog psa, obrađeni su kvantitativno i kvalitativno, te im je pruženo prikladno objašnjenje. Osim odgovaranja na glavne ciljeve istraživanja, analiza prikupljenih podataka usmjerena je i planiranju novih, poticajnijih i motivirajućih uvjeta za djecu s teškoćama u razvoju u kojima bi ona rado sudjelovala u budućim vježbama čitanja u prisutnosti terapijskog psa.

Rezultati

Roditeljsko zadovoljstvo provedenim aktivnostima čitanja s terapijskim psom

Procjena zadovoljstva provedenim aktivnostima čitanja s terapijskim psom provodila se među roditeljima, gdje su procjenjivali zadovoljstvo svoga djeteta sudjelovanjem u vježbama čitanja sa psom, te procjenom vlastitog zadovoljstva provedenim projektom. Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 1.

Tablica 1. Roditeljsko zadovoljstvo provedenim aktivnostima

	%			
	Da	Ponekad	Ne	UKUPNO
Moje dijete veselilo se čitanju s terapijskim psom Gabi u školi.	100	0	0	100
Zadovoljan sam provođenjem aktivnosti čitanja s terapijskim psom.	100	0	0	100
Smatram da bi trebalo nastaviti s provođenjem sličnih aktivnosti u školi.	100	0	0	100

U analizi rezultata iz tablice 1 primjećuje se apsolutno zadovoljstvo roditelja provedenim aktivnostima, jer je svih dvanaestero djece iz perspektive roditelja pokazalo veselje tijekom čitanja s terapijskim psom (100 %). Ova iznimno pozitivna ocjena ukazuje, ne samo na učinkovitost terapijskih pasa u poticanju pozitivnih emocionalnih reakcija kod djece, već i na dublje razumijevanje potrebe za ovakvim inovativnim pristupom čitanju.

Svih 12 roditelja izražavaju zadovoljstvo provedbom aktivnosti čitanja s terapijskim psom, sugerirajući njegovu vrijednost i pozitivan utjecaj na dječju dobrobit. Njihovo zajedničko mišljenje o potrebi nastavka sličnih aktivnosti u školi pokazuje želju za održavanjem ove inicijative i njenim integriranjem u školski kurikulum. Ovaj konsenzus roditelja naglašava važnost prilagođavanja obrazovnih programa kako bi se integrirali terapijski psi, potičući time ne samo ljubav prema čitanju, već i emocionalni razvoj djece

Učeničko zadovoljstvo čitanja s terapijskim psom

Na pitanje kako se osjećaju dok čitaju s terapijskim psom Gabi, svi učenici su na posteru odabrali lica djece koja odražavaju pozitivne emocije (100 %). Od toga je 5 učenika odabralo emociju *ponosno*, 3 djece *sretno*, te po dvoje učenika emocije *smireno* i *voljeno*.

Ovaj rezultat pokazuje da smo tijekom vježbi čitanja s terapijskim psom uspjeli ostvariti ugodno okruženje za vježbanje čitanja, čime su stvoreni preduvjeti za češće provođenje vježbi čitanja, što bi u konačnici moglo dovesti i do stvaranja pozitivnog stava prema čitanju.

Zapažanja stručnih suradnika tijekom /provedbe/ istraživanja

Pri dolasku na individualne vježbe čitanja, svi učenici su bez iznimke rado dolazili i bili vedrog raspoloženja. Ni jedan učenik nije odustao niti propustio neku od vježbi čitanja. Na početku se svaki učenik poigrao sa psom, pomazio ga i verbalizirao pozitivne emocije (*Slatka si, Gabi, Draga Gabi, Kako si lijepa, Jako si dobra,...*). Psu su se uvijek obraćali prijateljski, brižno i ravnopravno kao da im je prijateljica vršnjakinja.

Pri dolasku učenika u ured, pas je uvijek reagirao s veseljem, mahao repom, prilazio djetetu, dopuštao da ga mazi, lizao mu papuče i ruke. Djeca su verbalizirala vlastitu svijest o tome da pas maše repom zato što im se veseli.

Terapijski pas Gabi je bez posebne naredbe uvijek uz učenika, s glavom u krilu ili sklupčana kod nogu učenika. U pravilu je mirna i staložena, doima se kao da sluša, te da je učenikovo čitanje opušta. Ne reagira na pogreške, ponavljanja ili zastajkivanja učenika tijekom čitanja.

Promatrajući učenike dok vježbaju čitanje uz terapijskog psa, dojam je da učenici misle da doista čitaju psu i da ih pas razumije. Rado su čitali naglas, samoinicijativno ispravljali vlastite pogreške u čitanju, trudili se biti što razumljiviji u izgovoru, pravilno naglašavati riječi. Rado su više puta ponavljali čitanje istog teksta uz komentare „da ih Gabi bolje razumije“. Učenici su s pozitivnim emocijama pristupali te ustrajavali u vježbama čitanja s terapijskim psom.

Pri završetku vježbi čitanja, većinom su htjeli ostajati duže i igrati se sa psom. Na kraju čitanja redovito su pitali kad je ponovno njihov red i kad mogu ponovno doći čitati.

Tijekom provođenja istraživanja zapaženo je kod djece koja nisu sudjelovala u projektu - razočaranje zbog nesudjelovanja.

Roditeljska procjena djetetovih emocija, navika i interesa vezanih za čitanje

Obradom podataka prikupljenih u roditeljskoj procjeni djetetovih emocija, navika i interesa vezanih za čitanje, dobiveni rezultati prikazani su u tablicama 2-4.

Tablica 2. Roditeljske procjene djetetovog zanimanja za čitanje i navike čitanja

	%			
	Da	Ponekad	Ne	UKUPNO
<i>Moje dijete voli kad mu ja (roditelj) čitam.</i>	75	8,3	16,7	100
<i>Moje dijete pokazuje zanimanje za slikovnice i knjige.</i>	58,4	33,3	8,3	100
<i>Moje dijete razumije pročitano.</i>	58,4	33,3	8,3	100

Kao što se može vidjeti u tablici 2, većina roditelja procjenjuje da njihovo dijete voli kad mu roditelj čita (75 %). Također, većina roditelja procjenjuje da njihovo dijete pokazuje zanimanje za slikovnice i knjige, što se smatra važnim preduvjetom prema zanimanju za samo čitanje.

Više od polovice roditelja (58,3 %) vjeruje da njihovo dijete razumije pročitano, što ne odražava u potpunosti stvarne teškoće učenika uključenih u istraživanje, budući da je kod ukupno 9 učenika dijagnosticiran poremećaj razumijevanja.

Tablica 3. Roditeljska procjena otpora i nelagode pri čitanju u djeteta

	%			
	Da	Ponekad	Ne	UKUPNO
<i>Moje dijete pokazuje otpor kad treba</i>	41,7	41,7	16,6	100

<i>vježbati čitanje.</i>				
<i>Moje dijete osjeća nelagodu i napetost dok čita.</i>	58,4	33,3	8,3	100
<i>Moje dijete izbjegava vježbanje čitanja.</i>	41,7	25	33,3	100

Kako je vidljivo iz rezultata prikazanih u tablici 3, većina učenika uključenih u istraživanje, prema roditeljskoj procjeni pokazuje otpor, nelagodu i izbjegava čitanje. Rezultati dobiveni nakon roditeljske procjene u skladu su sa stručnim logopedskim odabirom učenika u projekt na osnovi njihovog otpora i nelagode pri čitanju.

Tablica 4. Navike djeteta vezane za čitanje

	%		
	Da	Ne	UKUPNO
<i>Moje dijete učlanjeno je u mjesnu knjižnicu.</i>	91,7	8,3	100
<i>Moje dijete posuđuje knjige/slikovnice u knjižnici Poliklinike SUVAG.</i>	75	25	100

Kako je vidljivo u tablici 4, gotovo sva djeca uključena u projekt čitanja s terapijskim psom, učlanjena su u knjižnicu i posuđuju knjige, što je važan preduvjet za razvoj čitalačkih vještina. Pismenost i čitalačke vještine oblikuju se od najranijih godina, a ključna uloga knjižnice je osigurati pristup informacijama i čitateljskom materijalu na svim medijima. Za malu djecu je bitno da roditelji zajedno s njima koriste usluge knjižnice, a knjižnične usluge trebaju uključivati i roditelje i djecu (Stričević i Čunović, 2013). Upotrebom ovog pristupa od najranijih godina, možemo postići da pojedinci kasnije uživaju u čitanju.

Učenička procjena vlastitog čitanja

Rezultati učeničke procjene vlastitih navika čitanja prikazani su u tablici 5.

Tablica 5. Odgovori učenika na pitanje s kim najviše vole čitati

Najviše volim čitati s ...	%
<i>Mama</i>	75

Baka	8,3
Prijatelj	8,3
Učiteljica	8,3
UKUPNO	100

U tablici 5 vidimo da je većina učenika na pitanje s kim najviše voli čitati, odgovorila - s majkom (75 %). Preferencija za čitanje s majkom povezana je s emocionalnom i socijalnom dimenzijom odnosa između roditelja i djece. Psihološki aspekti, poput emocionalne povezanosti, sigurnosti i podrške, često su snažnije prisutni u odnosima između majke i djeteta. Ovi emocionalni čimbenici pridonose pozitivnom doživljaju čitanja, stvarajući poticajno okruženje u kojem dijete percipira čitanje kao ugodno iskustvo. Majčinska prisutnost također može dodatno poticati razvoj jezičnih vještina, jer majke često posjeduju izraženiji stil komunikacije s djecom, potičući razumijevanje i interpretaciju teksta (Conway i sur., 2018). Ovi elementi zajedno pridonose činjenici da većina učenika preferira čitanje s majkom kao iskustvo obogaćeno emotivnom povezanošću i podrškom.

Tablica 6. Odgovori učenika na pitanje žele li više vježbati čitanje

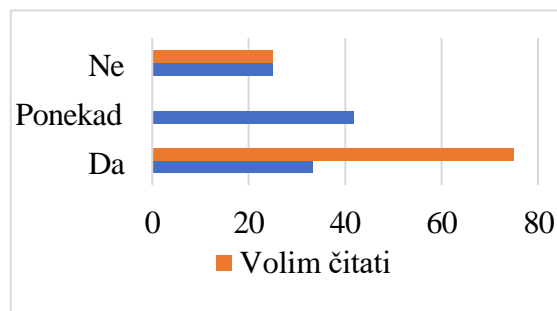
Želim više vježbati čitanje.	%
Ne	8,3
Da	91,7
UKUPNO	100

U tablici 6 vidljivo je da većina učenika želi više vježbati čitati (92 %), što nam neizravno govori i da su sami učenici vjerojatno svjesni vlastitog slabijeg čitanja. Istodobno, izraženija želja za više vježbanja čitanja može biti i rezultat potrebe da se udovolji odrasloj osobi, ispitivaču, koji je pomagao učenicima u ispunjavanju ankete, a što je bilo nužno zbog njihovog otežanog razumijevanja teksta.

Usporedba roditeljskih procjena i procjena učenika vezanih za vlastito čitanje

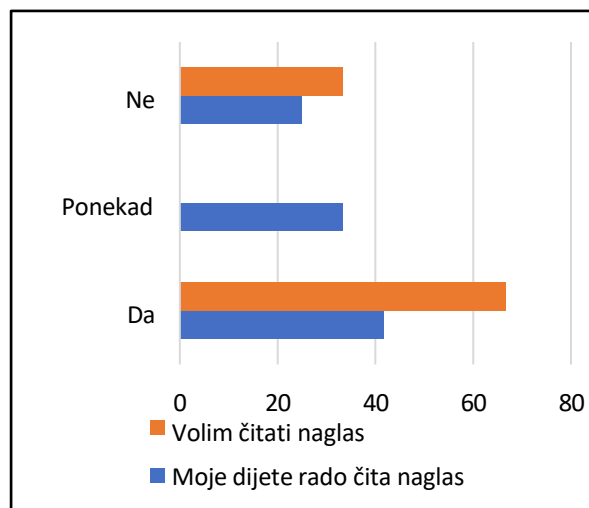
Na slikama 1, 2 i 3 grafički su prikazane usporedbe roditeljske procjene i procjene samog učenika o tome koliko učenik općenito

„voli čitati“, koliko „voli čitati naglas“, koliko „želi čitati bolje“.

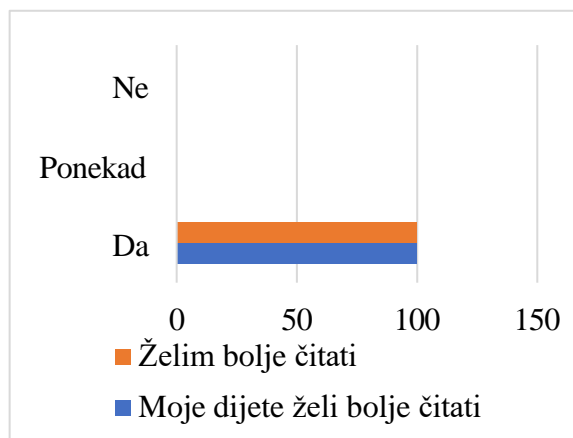
Slika 1. Grafički prikaz usporedbe roditeljske i djetetove procjene koliko „voli čitati“

Kao što je vidljivo na grafičkom prikazu na slici 1, učenici i roditelji se podudaraju u procjeni kada dijete ne voli čitati. Međutim, u procjeni da „voli čitati“, evidentna je razlika između roditeljske i djetetove procjene, gdje veći broj učenika izjavljuje da voli čitati. Moguće je da je u ovom slučaju došla do izražaja učenička sklonost davanju socijalno poželjnih odgovora jer su učenici ispunjavali upitnik s odraslom, stručnom osobom.

Slika 2. Grafički prikaz usporedbe roditeljske i djetetove procjene koliko „voli čitati naglas“

Kao i kod prve usporedbe (v. slika 1), smatra se da je razlika u procjenama između roditelja i njihove djece u djetetovom davanju poželjnih odgovora kako bi se udovoljilo odrasloj ispitivaču.

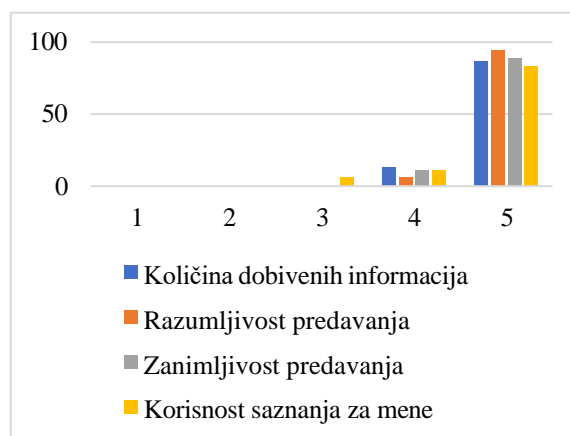

Slika 3. Grafički prikaz usporedbe roditeljske i djetetove procjene koliko „želi bolje čitati“

Kao što je jasno prikazano na slici 3, postoji zajednička težnja među roditeljima i djecom za poboljšanjem djetetovih čitalačkih vještina. Ovaj zajednički cilj ukazuje na svijest i među roditeljima i među djecom o potrebi unapređenja tehnike čitanja. Moguće je da u njihovom okruženju postoji opća želja za poboljšanjem čitalačkih sposobnosti, što sugerira da su svi svjesni da trenutna razina čitanja nije zadovoljavajuća. Osim toga, prisutnost ove svijesti može proizići iz stalnih podsjetnika od okoline, uključujući roditelje, učitelje i rehabilitatore. Prepoznavanje ovog problema predstavlja prvi korak prema njegovom rješavanju. Osvještavanje kako postoji prostor za poboljšanje, potiče motivaciju roditelja i djece da zajednički pristupe radu na unapređenju čitalačkih vještina. Ova zajednička svijest postavlja temelj uspješnom usmjeravanju pažnje prema poboljšanju čitanja, čime se stvara podržavajuće okruženje za zajedničke napore u ispravljanju eventualnih poteškoća.

Verbotonalni učitelji i provedena edukacija

Nakon provedene edukacije verbotonalnih učitelja, prikupljeni podaci iz primijenjene ankete pokazali su sljedeće:

Slika 4. Zadovoljstvo učitelja provedenom edukacijom

Rezultati na slici 4 pokazuju visoku razinu zadovoljstva verbotonalnih učitelja provedenom edukacijom o terapijskim psima u Poliklinici SUVAG, isto tako i dobivenim informacijama. Verbotonalni učitelji su dodatno visoko ocijenili razumljivost i zanimljivost same edukacije. Važno je napomenuti da 94 % verbotonalnih učitelja smatra da stečena znanja i vještine imaju izravne koristi za njih osobno, dok se kod nekih može raditi i o proširenju njihovih vidika, a ne samo primjenu naučenog u odgojno-obrazovni proces.

Značajno je napomenuti da su tri verbotonalne učiteljice postale socijalizatorice pasa pomagača u skladu sa Zakonom o korištenju psa pomagača (Narodne novine, 2019). Navedene verbotonalne učiteljice povremeno dovode svoje pse na nastavu, integrirajući ih u nastavni proces. Važno je istaknuti da su ovi psi trenutno u procesu obuke i uskoro će se dodijeliti krajnjem korisniku, bilo da se radi o djetetu s teškoćama u razvoju ili odrasloj osobi s invaliditetom. Ova inicijativa, ne samo da pridonosi edukaciji učitelja, već i širenju svijesti o korisnosti terapijskih pasa u obrazovnom okruženju.

Diskusija

Rezultati istraživanja pokazuju opravdanost postavljenog očekivanja da će uključenost terapijskog psa u vježbe čitanja s učenicima s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha dovesti do stvaranja ugodnog okruženja za učenike. Ranija istraživanja u ovom području također navode brojne dobrobiti koje čitanje sa psom pruža djeci (Lane

i Zavada, 2013; Kirnan i sur., 2015, Hall i sur., 2016).

Nakon provedenih aktivnosti vježbanja čitanja sa psom, roditelji i učenici izrazili su svoje zadovoljstvo provedenim aktivnostima. Iz perspektive roditelja, uključivanje terapijskog psa u vježbe čitanja s učenicima, pokazalo je da se svi učenici vesele čitanju sa psom (100 %). Svi roditelji (100 %) zadovoljni su provođenjem aktivnosti čitanja u koje je uključen terapijski pas te smatraju (100 %) da bi se sa sličnim aktivnostima trebalo nastaviti u školi. Rezultati o zadovoljstvu roditelja provedenim aktivnostima, te njihovom opažanju pozitivnih emocija kod vlastite djece prilikom vježbi čitanja s terapijskim psom, pokazuju da je iz roditeljske perspektive uključivanje terapijskog psa dovelo do stvaranja ugodnog okruženja za vježbanje čitanja.

Iz perspektive učenika i njihove procjene kako se osjećaju dok čitaju s terapijskim psom, rezultati pokazuju da su svi učenici (100 %) na posteru emocija odabrali lica koja odražavaju pozitivne emocije (*ponos, sreću, smirenost, ljubav*). Ovi rezultati nam pokazuju da su - i iz perspektive učenika - aktivnosti čitanja u društvu terapijskog psa dovele do stvaranja ugodnog okruženja za vježbanje čitanja. Zadovoljstvo i roditelja i učenika provedenim aktivnostima čitanja s terapijskim psom, u skladu je s ranijim istraživanjima koja navode brojne dobrobiti pasa u radu s djecom (Endenburg i Van Lith, 2011; Kruger i Serpell, 2010; Hunde in der Schule, 2014). Takav rezultat dovodi do pretpostavke da bi se ubuduće na ovaj način mogli ostvariti preduvjeti za češće provođenje vježbi čitanja, što bi u konačnici moglo dovesti i do stvaranja pozitivnog stava prema samom čitanju.

Tijekom provođenja aktivnosti vježbanja s terapijskim psom, iz bilješki psihologinje i knjižničara, pokazalo se da su svi susreti učenika i terapijskog psa protekli u pozitivnom ozračju - i pas i učenici reagirali su pozitivnim emocijama i raspoloženjem. Ove bilješke u skladu su s ranijim istraživanjima, koja navode da je prisutnost psa u određenom okruženju dovoljna da na učenike djeluje blagotvorno i smirujuće (Brelsford i sur., 2017).

S namjerom što kvalitetnijeg prikaza složenosti učeničkih teškoća, ali iz perspektive roditelja, prikupljeni su podaci i o navikama,

interesima i emocijama učenika vezano za čitanje. Roditelji navode da njihovo dijete voli kad mu roditelj čita (75 %), oko polovice njih smatra da njihovo dijete pokazuje zanimanje za slikovnice i knjige, a više od 90 % učenika učlanjeno je u mjesnu knjižnicu. Rezultati pokazuju postojanje roditeljske emocionalne podrške u doživljaju čitanja kod djeteta, što se smatra važnim poticajem u razvoju jezičnih vještina (Conway i sur., 2018., Stričević i Čunović, 2013). Nadalje, iz roditeljskih procjena je vidljivo da većina učenika (91,7 %) pokazuje otpor, nelagodu i izbjegavanje čitanja. Rezultati roditeljske procjene u skladu su sa stručnim logopedskim odabirom učenika za ovo istraživanje, a na osnovi učeničkog otpora i nelagode pri čitanju.

Učenička procjena o potrebi više vježbanja čitanja pokazuje kako većina učenika smatra da treba više vježbati čitanje (92 %). Taj rezultat neizravno pokazuje svjesnost učenika o vlastitom slabijem čitanju. Roditeljske i učeničke procjene želje za boljim čitanjem, pokazuju da i roditelji i učenici (100 %) imaju želju za poboljšanjem učeničkih čitalačkih vještina.

Provedena edukacija za verbotonalne učitelje o psima pomagačima u radu s djecom s teškoćama u razvoju, pokazala se iznimno uspješnom iz perspektive učitelja. Zanimljivost, razumljivost i korisnost dobivenih informacija za osobni i profesionalni razvoj učitelja, ocijenjena je visokom ocjenom *odličan* od 94 % učitelja. Taj rezultat nam pokazuje da su verbotonalni učitelji otvoreni novim oblicima odgojno-obrazovnog rada i mogućnostima potpore, koju pružaju učenicima s teškoćama u razvoju. Ovaj rezultat u skladu je s ranijim istraživanjima, koja govore o povećanom interesu za korištenjem terapijskih pasa u obrazovne svrhe unatrag dva desetljeća (Brelsford i sur., 2017). Spremnost učitelja na prihvaćanje inovativnih oblika rada, svakako treba podržati s namjerom da se u budućnosti više terapijskih pasa uključi i u neke druge oblike odgojno-obrazovnog rada s učenicima s teškoćama u razvoju.

Svakako treba navesti da ovo istraživanje ima svoja brojna ograničenja. Iako su roditeljske i učeničke procjene pokazale da je u društvu terapijskog psa došlo do stvaranja ugodnog okruženja za vježbe čitanja, ovo istraživanje ne pruža objašnjenje na koji način, odnosno putem kojeg mehanizma terapijski pas

djeluje pozitivno na djecu. Također, istraživanje i rezultati ne govore nam što bi učenici mislili o vježbama čitanja da u njima nije sudjelovao terapijski pas.

Nadalje, koncipiranje ankete koju bi učenici mogli sami ispunjavati, predstavlja veći izazov s obzirom na teškoće u razumijevanju pisanog teksta i siromašniji rječnik. Spomenute teškoće predstavljaju ograničenja prilikom sastavljanja anketnih pitanja, jer na kraju ostavljaju nepoznanicu koliko su učenici u mogućnosti samostalno pročitati i razumjeti što se od njih traži, te odgovoriti u skladu sa svojim stavom i mišljenjem.

Jedno od ograničenja proizlazi i zbog malog broja učenika s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha koji su sudjelovali u aktivnostima čitanja s terapijskim psom. S obzirom na općenito mali ukupan broj učenika s ovim teškoćama koji su uključeni u kompleksnu rehabilitaciju unutar OŠ Poliklinike SUVAG, a koji istodobno pokazuju otpor i nelagodu prilikom čitanja pred publikom, u provedenom istraživanju nije bilo moguće uključiti veći broj učenika slične problematike.

Zapažanja i bilješke koje su vodili knjižničar i psihologinja podliježu ograničenju subjektivne procjene. S obzirom na to da su oba stručna suradnika ujedno i provoditelji aktivnosti čitanja s terapijskim psom, postoji mogućnost pristranosti u opažanju interakcije učenika i psa. U jednom od sljedećih sličnih istraživanja trebalo bi svakako unaprijed napraviti popis ponašanja, koja će se bilježiti vezano uz interakciju učenika i terapijskog psa, te po mogućnosti uključiti dodatne neovisne promatrače.

Također, treba naglasiti potrebu za kvalitetnijom metodologijom i jasnijom kontrolom specifičnih učinaka terapijskog psa na jezične vještine u nekom od budućih istraživanja učinkovitosti terapijskog psa u obrazovnom procesu za učenike s teškoćama u razvoju. Ranija istraživanja čitanja s terapijskim psom susrela su se sa sličnim problemima nedostatka strukture samo istraživanja (Wodder, 2014), kao i problemima ometanja pažnje tijekom vježbi čitanja (Jalongo, 2015; Kirnan i sur., 2016).

Iako se ovo istraživanje suočilo s brojnim ograničenjima, ono pruža osnovu za dalja, temeljitija istraživanja, uzimajući u obzir

prijedloge za poboljšanja (Friesen, 2010). Fokus budućih istraživanja treba biti na preciznijem kvantificiranju specifičnih učinaka terapijskih pasa, te na razumijevanju mehanizama koji stoje iza tih učinaka. Nove spoznaje mogle bi rezultirati poboljšanim pristupima rehabilitaciji i pružiti snažniju podršku djeci s govorno-jezičnim poremećajima i oštećenjem sluha.

Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju, da uključivanje terapijskog psa u proces vježbanja čitanja učenika s govorno-jezičnim teškoćama i oštećenjem sluha dovodi do stvaranja ugodnog okruženja i pozitivnih emocija kod učenika. Prema roditeljskoj procjeni, svi učenici veselili su se vježbama čitanja s terapijskim psom. U procjeni vlastitih emocija povezanih s vježbama čitanja s terapijskim psom, svi učenici biraju pozitivne emocije (*ponos, sreću, smirenost, ljubav*). Zapažanja psihologinje i knjižničara o interakciji učenika i psa tijekom vježbi čitanja, pokazuju prisutnost pozitivnih emocija i kod učenika i kod psa. Verbotonalni učitelji smatraju da provedena edukacija o psima pomagačima ima značajnu korisnost za njihov osobni profesionalni rad.

Literatura

- Barber, O., & Proops, L. (2019). Low-ability secondary school students show emotional, motivational, and performance benefits when reading to a dog versus a teacher. *Anthrozoös*, 32(4), 503–518.
<https://doi.org/10.1080/08927936.2019.1621522>
- Bigozzi, L., Tarchi, C., Vagnoli, L., Valente, E., & Pinto, G. (2017). Reading fluency as a predictor of school outcomes across grades 4–9. *Frontiers in Psychology*, 8.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00200>
- Brelsford, V., Meints, K., Gee, N., & Pfeffer, K. (2017). Animal-assisted interventions in the classroom—a systematic review. *International Journal of Environmental*

- Research and Public Health*, 14(7), 669.
<https://doi.org/10.3390/ijerph14070669>
- Conway, L. J., Levickis, P. A., Smith, J., Mensah, F., Wake, M., & Reilly, S. (2018). Maternal communicative behaviours and interaction quality as predictors of language development: Findings from a community-based study of slow-to-talk toddlers. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 53(2), 339–354.
<https://doi.org/10.1111/1460-6984.12352>
- Crnjac, I., & Vlahoviček, M. (2022). Problematika obrade lektire za djecu s govorno-jezičnim poremećajima: primjer suradnje knjižničara i učitelja. *Knjižničar/Knjižničarka*, 13 (13), 43-56.
- Curk, M. (2023). Čitanje uz pomoć terapijskog psa. *Varaždinski učitelj*, 6 (11), 257-261.
- Čilić Burušić, L. (2022). Terapijski pas – podrška obrazovnom okruženju i mentalnom zdravlju djece s teškoćama u razvoju tijekom pandemije Covida-19. *Časopis za socijalne djelatnosti*, 1(1).
<https://doi.org/10.21465/czsd.2022.1.1.4>
- DSM-5 Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje* (2014). Naklada Slap.
- Endenburg, N., & van Lith, H. A. (2011). The influence of animals on the development of children. *The Veterinary Journal*, 190(2), 208–214.
<https://doi.org/10.1016/j.tvjl.2010.11.020>
- Evenio poster: Kako se osjećam? (2023). Dostupno na:
<https://evenio.hr/proizvod/posteri/poster-emocijama-se-osjecam/>
- Fillmore, A. (2015). *The effect of daily internet usage on a short attention span and academic performance*. Hochschule Mittweida.
<https://core.ac.uk/download/pdf/196248507.pdf>
- Foster, M. E., Choo, A. L., & Smith, S. A. (2023). Speech-language disorder severity, academic success, and socioemotional functioning among multilingual and English children in the United States: The National Survey of Children's Health. *Frontiers in Psychology*, 14.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1096145>
- Friesen, L. (2010). Exploring animal-assisted programs with children in school and therapeutic contexts. *Early Childhood Education Journal*, 37(4), 261–267.
<https://doi.org/10.1007/s10643-009-0349-5>
- Gee, N. R., Fine, A. H., & McCardle, P. D. (Eds.). (2017). *How animals help students learn: Research and practice for educators and mental-health professionals*. Routledge.
- Goodmon, L. B., Burnett, P. R., Pack, R., & Powell, R. (2021). The effect of a dog assisted reading program on the reading ability and motivation of children with dyslexia. *Human-Animal Interaction Bulletin*.
<https://doi.org/10.1079/hai.2021.0031>
- Hall, S. S., Gee, N. R., & Mills, D. S. (2016). Children reading to dogs: A systematic review of the literature. *PLOS ONE*, 11(2).
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0149759>
- Hunde in der schule*. BMBF. (2014).
https://pubshop.bmbwf.gv.at/index.php?rex_media_type=pubshop_download&rex_media_file=hundeinderschule.pdf
- Jalongo, M. R. (2015). An attachment perspective on the child–dog bond: Interdisciplinary and international research findings. *Early Childhood Education Journal*, 43(5), 395-405.
<https://doi.org/10.1007/s10643-015-0687-4>
- Kirnan, J., Siminerio, S., & Wong, Z. (2016). The impact of a therapy dog program on children's reading skills and attitudes toward reading. *Early Childhood Education Journal*, 44(6), 637–651.

- <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0747-9>
- Kirnan, J., Siminerio, S., & Wong, Z. (2015). The impact of a therapy dog program on children's reading skills and attitudes toward reading. *Early Childhood Education Journal*, 44(6), 637-651. <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0747-9>
- Kruger, K. A., & Serpell, A. (2010). Animal-Assisted Interventions in mental health. In A.H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice* (pp. 33-48). San Diego: Academic Press.
- Lane, H. B., & Zavada, S. D. (2013). When reading gets ruff: Canine-assisted reading programs. *The Reading Teacher*, 67(2), 87-95.
- Meixner, J., & Kotrschal, K. (2022). Animal-assisted interventions with dogs in special education—a systematic review. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.876290>
- Moore, M. (2012). Interactive media usage among millennial consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 29(6), 436-444. <https://doi.org/10.1108/07363761211259241>
- Narodne novine. (2019). Zakon o korištenju psa pomagača. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_04_39_797.html
- Noble, C., Sala, G., Peter, M., Lingwood, J., Rowland, C., Gobet, F., & Pine, J. (2019). The impact of shared book reading on children's language skills: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 28, 100290. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2019.100290>
- Pavlou, V. (2020). Art Technology Integration: Digital Storytelling as a transformative pedagogy in primary education. *International Journal of Art & Design Education*, 39(1), 195-210. <https://doi.org/10.1111/jade.12254>
- Radonić, M. (2022). „Rođeni za čitanje“: nacionalni program poticanja čitanja u RH. *Paediatrica Croatica*, 66 (suppl 1), 10-11.
- Roberts-Schneider, M. R. (2016). *How educators use dogs to support children's social, emotional, and behavioral development*. Scholar Works. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/2757/>
- Rosenbaum, S., & Simon, P. (2016). *Speech and language disorders in children: Implications for the Social Security Administration's Supplemental Security Income Program*. The National Academies Press.
- Stričević, I. i Čunović, K. (2013). Knjižnične usluge za djecu rane dobi i roditelje u Hrvatskoj. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56 (3), 47-66.
- Vogel, Anna Maria (2018). *Hundgestützte Pädagogik: ethische und Didaktische Aspekte des Schulhundeinsatzes/vorgelegt von Anna Maria Vogel* : Dissertation. Karl-Franzens-Universität Graz.
- Wodder, S. (2014). *Exploring perceived benefits of and barriers to the use of pet therapy dogs in a private school for children with special needs*. DigitalCommons@PCOM. https://digitalcommons.pcom.edu/psychology_dissertations/294/